

До спеціалізованої вченої ради
К 35.052.23
у Національному університеті
«Львівська політехніка»
79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, Шевчука Тараса Ігоровича на дисертаційну роботу Романцової Світлани Василівни «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми, розкритої у дисертаційній роботі Романцової Світлани Василівни, не викликає сумнівів. По-перше, в Україні існує нагальна потреба у сучасних розробках криминологічних аспектів запобігання сексуальному насильству щодо дітей. По-друге, як засвідчують реалії сьогодення, запобігання сексуальному насильству щодо дітей – це пріоритетний напрям протидії насильству в Україні. По-третє, з розвитком демократії, удосконаленням механізму захисту прав і свобод людини відповідної реконструкції потребує й уся вітчизняна система організаційно-правового забезпечення запобігання сексуальному насильству щодо дітей. На актуальність теми дисертації Романцової Світланою Василівною вказує й недосконала практика сучасної протидії сексуальному насильству щодо дітей. Так, кримінально-правова статистика щодо питомої ваги дітей, потерпілих від зґвалтування (2007 р. – 23,4%; 2008 – 22,6%; 2009 – 19,6%; 2010 – 27,4%; 2011 – 31,3%; 2012 – 27,5%; 2013 – 24,2%; 2014 – 24,4%; 2015 – 27,5%; 2016 – 26,5%; 2017 р. – 38,2%), як слушно зауважує здобувач, Ромацова Світлана Василівна, в більшій мірі ілюструє

періодичну активність правоохоронних органів щодо виявлення дітей-жертв сексуального насильства, аніж реальні масштаби поширеності цього ганебного явища в сучасному українському суспільстві.

Отже, актуальність теми дисертаційного дослідження С. В. Романцової зумовлена, як існуючими потребами удосконалення сучасної практики запобігання сексуальному насильству щодо дітей, так і недостатнім рівнем наукової розробки цієї проблематики.

Тематика дисертації є частиною тематики наукової роботи Львівського державного університету внутрішніх справ досліджень за темою «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0109V007853), а також узгоджується з пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженими НАПрН України 3 березня 2016 р.

Дисертаційне дослідження Романцової Світлани Василівни відповідає паспорту спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Науково-теоретичною базою дослідження є праці з криминології, кримінального права, соціології, психології, інших суміжних наук, а також довідково-енциклопедична література.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження, наукових оцінок, пропозицій і рекомендацій, теоретичних узагальнень та висновків, які складають основний зміст дисертаційної роботи, значною мірою зумовлені актуальністю дослідження та обраним напрямком. Рецензована наукова робота є цікавим і ґрунтовним дослідженням. Результати дисертаційної роботи – сформовані автором наукові положення, оцінки, висновки, пропозиції і рекомендації – дозволяють визначити підходи до вирішення цілого ряду теоретичних і практичних проблем.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій викладено послідовно. Так, у першому розділі дисертації, який має назву «Загальні засади дослідження сексуального насильства щодо дітей» (с. 35-77) проведено ґрунтовний аналіз стану дослідження у криминологічній

теорії актуальних проблем сексуального насильства щодо дітей». Зокрема, з'ясовано, що у кримінологічній теорії сексуальне насильство спочатку розглядалось у контексті жорстокого поводження з дітьми. Акцентується на аспектах, що потребують подальшої ретельної розробки й, в особливості щодо тлумачення кримінологічного змісту сексуального насильства щодо дітей. Проаналізовано наукові та законодавчі дефініції поняття сексуального насильства щодо дітей та запропоновано авторське визначення його кримінологічного змісту. Ретельно розглянуто класифікації форм сексуального насильства щодо дітей.

У розділі 2 «Кримінологічна характеристика сексуального насильства щодо дітей» (с. 78-123) досліджено кримінологічну характеристику злочинних проявів сексуального насильства щодо дітей, осіб, які їх вчинили та виявлено їх тенденції та особливості. В повній мірі розкрито зміст соціально-демографічних, інтелектуальних, морально-психологічних, фізіологічних та інших ознак, що найбільш притаманні дітям-жертвам сексуального насильства. Досліджено механізм їх віктимізації, проведено типологічне виявлення дітей-жертв сексуального насильства.

У розділі 3 «Система запобігання сексуальному насильству щодо дітей» (с. 124-185) проведено кримінологічний аналіз організаційно-правового забезпечення запобігання сексуальному насильству щодо дітей визначено систему заходів загальносоціального характеру у пріоритетних напрямках їх застосування. Визначено комплекс першочергових завдань та заходів реалізації спеціально-кримінологічного запобігання, зокрема у напрямі кримінологічної протидії проявам сексуального насильства щодо дітей, із використанням комп'ютерних технологій і мережі Інтернет. Досліджено сучасні форми та методи спеціально-кримінологічного запобігання сексуальному насильству щодо дітей та узагальнено комплексні. Окреслено першочергові завдання віктимологічного напрямку запобігання сексуальному насильству щодо дітей. Узагальнено комплекси першочергових заходів у рамках ранньої, безпосередньої віктимологічної профілактики та віктимологічної профілактики рецидиву сексуального насильства щодо дитини.

Цікавими і такими, що мають практичне значення, є висновки за результатами типологічного вивчення осіб, які вчиняють сексуальне насильство щодо дитини. Так, розроблені й узагальнені автором типи злочинців за комплексним критерієм «спосіб та роль винного у залученні дитини до «сексуальної експлуатації» - не лише розвивають теоретичні знання про особливостей злочинної поведінки таких осіб, яке й сприяють їх виявленню, запобіганню вченню сексуального насильства щодо дітей на ранніх стадіях його розвитку (с. 108-109).

Як позитивний момент цієї праці слід відмітити запропоновані автором, Світланою Василівною, зміни до низки законодавчих актів, які регламентують діяльність спеціальних суб'єктів щодо запобігання сексуальному насильству щодо дітей. По суті, Романцова Світлана Василівна здійснила кримінологічну експертизу чинного законодавства, що дозволило їй сформулювати комплексні й системні зміни до положень Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та ін.

Заслугове на позитивну увагу твердження автора дисертації, що засоби віктимологічного впливу щодо дітей, які зазнали сексуального насильства, спрямовані на: а) комплексну реабілітацію дитини-реалізованої жертви сексуального насильства, б) корекцію її сформованих віктимних якостей, властивостей, поведінкових проявів, в) надання сервісної допомоги з метою відновлення її психоемоційного і соціального стану та недопущення її повторної віктимізації у зв'язку зі сексуальним насильством (с. 178-179).

Окрім цього, варто звернути увагу на обґрунтованість у дисертації тлумачення кримінологічного змісту поняття сексуального насильства щодо дитини як протиправного використання дитини для задоволення сексуальних потреб винного чи інших осіб, що заподіює шкоду її фізичному, психічному здоров'ю, психосексуальному розвитку та перешкоджає подальшій її соціалізації. Запропонована авторська наукова дефініція поняття сексуального

насильства щодо дитини насичена ознаками, які відображають специфічний зміст даного виду насильства та його підвищену небезпеку саме щодо дитини.

Новими, такими, що позиціонуються вперше є твердження про систематизацію форм проявів сексуального насильства щодо дітей, зважаючи на їхні медичні й юридичні критерії та систематизація особливостей кримінально-правових форм їх прояву; визначення кримінологічного змісту методу сервісу та оптимальності його співвідношення з методами надання допомоги, переконання і захисту. Новими є й кримінологічні рекомендації щодо методики реалізації «корекційної програми» як спеціального заходу запобігання сексуальному насильству щодо дитини.

До удосконалених положень новизни відносяться: розроблена типологія дітей-жертв сексуального насильства залежно від вікових особливостей їхньої поведінки; кримінологічний портрет особи, яка вчиняє сексуальне насильство щодо дитини, а також організаційно-правові засади запобігання сексуальному насильству в Україні щодо завдань і обов'язків уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, системи спеціальних заходів запобігання сексуальному насильству щодо дітей у сім'ї на ранніх стадіях його ймовірного розвитку; алгоритму взаємодії суб'єктів запобігання сексуальним проявам насильства щодо дітей; а також систематизацію кримінологічних знань про типові недоліки юридичної практики запобігання проявам сексуального насильства щодо дітей; модель запобігання, залежно від стадій розвитку загроз сексуального насильства щодо дитини (потенційної чи реалізованої жертви) та диференціації засобів віктимологічного впливу.

Набули подальшого розвитку у дисертації тлумачення кримінологічного змісту поняття сексуального насильства щодо дитини; кримінологічна інформація стосовно характеристики дітей-жертв сексуального насильства в сім'ї; теоретичні знання про особливості механізму віктимізації дитини-жертви сексуального насильства; система спеціально-кримінологічного запобігання сексуальному насильству щодо дітей; а також обґрунтування пріоритетності розвитку загальносоціальних засад запобігання проявам сексуального

насильства щодо дітей у пріоритетних сферах сучасної життєдіяльності українського суспільства.

Новими й такими, що заслуговують на позитивну увагу, є й інші висновки, запропоновані Романцовою Світланою Василівною у цій праці. Її автор обґрунтовує елементи новизни, які виносяться на захист, тобто які є цілком новим, а які становлять подальший розвиток, удосконалення досягнень попередніх дослідників з обраної тематики.

Ознайомлення зі змістом дисертації С. В. Романцової дає підстави для наступних висновків. Світлана Василівна виявила належний рівень знань спеціальної літератури з теми дослідження, нормативно-правового матеріалу, проаналізувала низку дискусійних проблем, що підлягають подальшому осмисленню і відповідному вирішенню. Дисертанткою проаналізовані спеціальна наукова література, законодавство України та зарубіжних держав, зроблена критична оцінка вітчизняних здобутків за темою дисертації, положень чинного законодавства України. Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, рекомендацій не викликає зауважень.

Джерельну базу дослідження становить 276 найменувань опублікованих наукових праць, нормативно-правових актів, кримінальних кодексів зарубіжних держав, аналітичних матеріалів тощо. Проаналізовано чинне законодавство України з проблеми, що досліджується, законодавство зарубіжних країн, правові джерела минулих років, дані кримінальної статистики тощо. Літературні джерела осмислювалися критично, ведеться аргументована та коректна полеміка.

Структура роботи обумовлена метою і предметом дослідження. Логічність побудови викладення матеріалу дозволила автору, Романцовій С.В., в процесі дослідження перейти від аналізу загальних питань до вирішення конкретних завдань дисертаційної роботи. За результатами дослідження автором сформульовано низку понять, висновків, пропозицій, рекомендацій і положень, що мають науковий і практичний інтерес.

Оригінальна методологія дослідження підтверджує достовірність наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації. Комплексне використання різноманітних методів наукового пізнання (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний, аналогії, анкетування, програмно-цільовий та інших) дозволило здобувачеві Романцовій Світлані Василівні виконати поставлені у роботі завдання. Відповідає встановленим вимогам та не викликає заперечень предмет дослідження – запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні. Його визначено відповідно до вимог до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук та дозволяють досягти мету дослідження – комплексне теоретичне розроблення кримінологічних засад запобігання сексуальному насильству щодо дітей та формулювання на цій основі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, що мають значення для вдосконалення відповідної юридичної практики в Україні. Поставлені дисертантом завдання дозволяють всебічно розкрити тему наукового дослідження «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні».

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків роботи у науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення проблематики протидії сексуальному насильству щодо дітей; правотворчості – з метою вдосконалення організаційно-правових засад запобігання сексуальному насильству щодо дітей; правозастосуванні – у рамках удосконалення планування та реалізації заходів запобігання злочинним проявам сексуального насильства щодо дітей (акт впровадження результатів дисертації у практичну діяльність Шевченківського відділу поліції Головного управління Національної поліції у Львівській області від 07.12.2017 р. № 14/07/43/01-17); навчальному процесі – під час вивчення навчальної дисципліни «Кримінологія» та дотичних до неї спецкурсів, підготовки навчально-методичних комплексів, мультимедійного забезпечення тощо (акт впровадження результатів дисертації в освітній процес ЛьвДУВС від 14.12.2017 р. № 81).

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення дисертації опубліковано у 32 наукових працях, із яких сім наукових статей – у фахових виданнях України, дві – у наукових періодичних виданнях інших держав, 21 теза доповідей на науково-практичних заходах та дві наукові статті – в інших виданнях України.

Вивчення дисертації показує **достатню апробацію** основних положень, висновків та пропозицій наукового дослідження, які викладені в роботі та рекомендовані для використання у науково-дослідній діяльності, правотворчості, правозастосуванні й, зокрема, для планування та реалізації Національною поліцією України заходів запобігання злочинним проявам сексуального насильства щодо дітей та навчальному процесі. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації були оприлюднені та обговорені у виступах дисертанта на 21 науковому заході. В авторефераті викладені основні положення дисертаційної роботи. Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України. За своїм змістом **автореферат є ідентичним основним положенням тексту дисертації.**

Зміст дисертації та її завершеність. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що охоплюють десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У цілому науковий рівень рецензованої роботи дозволяє надати виключно позитивну оцінку змісту дисертації, визнати її завершеною науковою працею, яка характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача у кримінологічну науку

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації позбавлений граматичних та орфографічних помилок, а також технічних недоліків. Основні положення, висновки,

пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації. Окремі висновки та пропозиції автора є недостатньо аргументованими та мають бути розглянуті в дискусії під час захисту дисертації.

1. У підрозділі 1.2 «Поняття сексуального насильства щодо дітей» (с. 52-64) дисертаційної роботи Романцова Світлана Василівна досліджує історію та генезу розвитку наукової та законодавчої дефініції поняття сексуального насильства, у тому числі щодо дітей. При цьому, зокрема, на с. 52 дисертації зазначає, що у кримінологічній теорії сексуальне насильство спочатку розглядалось у контексті жорстокого поводження з дітьми. На стор. 60 дисертації наводить визначення поняття сексуального насильства відповідно до положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікованої Україною 20 червня 2012 р. Цілком аргументовано відзначає, що розвиток законодавчої дефініції поняття сексуального насильства в Україні відбувався поступово, насичуючись специфічними ознаками, що розкривають його особливості щодо дитини. При цьому, для порівняння, на с. 59-60 дисертації наводиться визначення сексуального насильства відповідно до положень Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року, «... як протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до дитини, яка є членом цієї сім'ї». Відповідно на с. 60 дисертації наведено визначення поняття сексуального насильства щодо Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та надано позитивну оцінку. Разом з тим, на стор.7 автореферату опосередковано, в контексті висновку про поширеність сексуального насильства щодо дітей не лише в осередку сім'ї, чомусь акцентується на законодавчій дефініції цього поняття відповідно до положень

Закону України «Про попередження насильства в сім'ї». Така вибірковість потребує додаткової аргументації.

2. У дисертаційній роботі ретельно проаналізовані форми проявів сексуального насильства (с. 70-72, 186 дис. та с. 3,9 автореферату). Разом з тим, під час захисту, додатково хотілося б з'ясувати, чи існують, на думку автора дисертаційної роботи, відмінності: 1 - між кримінально-правовими формами сексуального насильства щодо дітей та кримінально-правовими формами сексуального насильства щодо повнолітніх осіб; 2 - між кримінально-правовими та кримінологічними формами сексуального насильства щодо дітей? Окрім цього, конкретизувати, в чому такі відмінності полягають?

3. Романцова Світлана Василівна у своїй дисертаційній роботі провела порівняльний аналіз кримінально-правових заходів запобігання проявам сексуального насильства щодо дітей за КК України та КК зарубіжних держав (Франції, Іспанії, ФРН, Австрії, Японії, Польщі т. ін.). Так, зокрема на (с. 71-76, 133-135) здобувачем досліджуються форми проявів сексуального насильства щодо дітей, а також санкції, які застосовуються, чи доцільно застосувати до осіб, які їх вчинили. При цьому, автором, зокрема, обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення чинної практики застосування ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» КК України, у випадках сексуального насильства щодо дитини (с. 135). В цілому викладені пропозиції щодо удосконалення відповідних положень чинного КК України та практики його застосування видаються слушними, переконливими, належним чином аргументовані й такі, що істотно покращили б кримінально-правове запобігання сексуальному насильству щодо дітей. Разом з тим, їх викладення у тексті дисертації здійснено фрагментарно. Чому автор не наважилася відповідні узагальнення систематизувати й оформити в якості окремого пункту у складі загальних висновків до дисертації?

4. Левова частка відповідальності за сексуальне насильство щодо дитини покладається на сім'ю, в якій зростає, виховується і соціалізується дитина. Відтак, цілком слушно на с. 141 здобувач зазначила, що організація державою комплексної підтримки та допомоги сім'ї набуває вирішального значення у

загальносоціальному запобіганні. На с. 157-158 дисертації та с. 12-13 автореферату звертає увагу на необхідність накопичення даних про сім'ю, де має місце насильство щодо дитини й, зокрема, сексуальне. На с. 189 дисертації та с. 11 автореферату узагальнює висновок про необхідність профілактичному обліку та подальшої профілактичної роботи не лише з окремим членом сім'ї, а з сім'єю як цілісністю. Таким чином, виникає запитання, які кримінологічні ознаки характеризують сім'ю, як об'єкт запобігання сексуальному насильству щодо дитини.

5. У частині дослідження віктимологічних аспектів запобігання сексуальному насильству щодо дітей, у авторському тесті дисертації (п.2.3 - с. 110-122 та п.3.4 – с. 170-183) та с. 4, 10 автореферату надається перевага використанню терміну «дитина-жертва» сексуального насильства. Натомість у кримінологічній характеристиці й, зокрема, злочинних проявів сексуального насильства, переважно використовується термін «потерпіла особа» (дитина) від проявів сексуального насильства (п. 2.1 с. 78-92) та с. 1 автореферату. Таким чином, потребує уточнення авторський підхід до використання відповідної термінології, а саме: автор вважає терміни «жертва» та «потерпіла особа» синонімічними, чи все ж таки вбачає доцільність їх вибіркового застосування у дисертаційній роботі.

Однак, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. У цілому дисертаційна робота Романцової Світлани Василівни на тему: «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні» виконана на належному науковому рівні, містить авторські позиції, насичена прикладами з судової практики, що забезпечує високий науковий рівень розробки зазначеної тематики. Основні положення та висновки дисертації відображені у авторефераті. Зміст статей дисертанта, опублікованих у виданнях, що включені до переліку наукових фахових видань України, і тез доповідей на конференціях відображають основні результати дисертації.

Дисертація оформлено згідно з вимогами, викладена українською мовою, а стилістику можна вважати прийнятною. Дисертація Романцової С.В. – є

науковим дослідженням результати якого мають істотну наукову цінність, практичну значущість, що в підсумку **вирішує наукове завдання**, яке полягає в комплексному розробленні теоретичних засад запобігання сексуальному насильству щодо дітей та формулюванні науково обґрунтованих кримінологічних пропозицій для подальшого вдосконалення цього виду юридичної практики в Україні.

Підсумовуючи викладене вище можна робити висновок, що дисертаційна робота «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить результати, вагомі для науки кримінології.

Рукопис дисертації Романцової Світлани Василівни на тему «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні» **відповідає всім встановленим вимогам пп. 9, 11, 12** положення про «Порядок присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. Її автор – Романцова Світлана Василівна **заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук** за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук

завідувач кафедри юридичних дисциплін

Тернопільського інституту Міжрегіональної

академії управління персоналом

Т.І. Шевчук